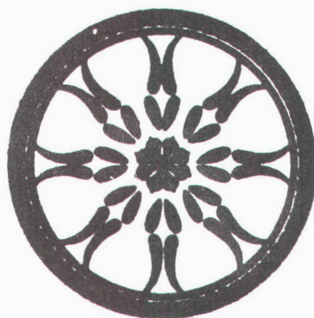
SADDHARMA

TIJDSCHRIFT VAN DE STICHTING VRIENDEN VAN HET BOEDDHISME

JAARGANG 12 2e AFLEVERING NOVEMBER 1979

- Boeddhisme en omgang met de aarde
- "Verzen van nonnen" vertaald uit het Pāli
- De Abhidhamma over gehechtheid

de afbeelding van de Buddha-figuur op de titelpagina is een foto van een 18de eeuws Japans beeld.
Deze Buddha heet AMIDA, de Buddha van het oneindige licht, heer van het westerse paradijs, gezeten in de handhouding van meditatie
het beeld bevindt zich in het Leids Volkenkundig Museum
de foto werd gemaakt door Else Madelon Hooykaas

S A D D H A R M A

TIJDSCHRIFT VAN DE STICHTING
VRIENDEN VAN HET BOEDDHISME

12e jaargang 2e aflevering november 1979

Redactie-adres: Hugo de Grootstraat 52,
6522 DG Nijmegen

Secretariaat Stichting: Eperweg 40
8072 DB Nunspeet

Postgiro: 1520022, t.n.v. de penningmeester
van de Stichting Vrienden van
het Boeddhisme, Hinkeloordseweg 8
6703 CL Wageningen

Min.donatie 1979 ƒ 30,- (echtpaar ƒ 40,-;
stud. ƒ 20 -)

Inhoud:

OMGANG MET DE AARDE

Victor Westhoff is hoogleraar in de plantkunde aan de Universiteit van Nijmegen. Naast zijn belangwekkend en omvangrijk wetenschappelijk werk op het gebied van de vegetatiekunde, heeft hij bijzonder grote verdiensten geboekt in het vlak van het natuurbeheer- en behoud. (red.)

Hoe gaan wij, mensen, met de aarde om, onze aarde, die ons heeft voortgebracht en van wie wij afhankelijk zijn? Nader toegespitst: hoe is het met deze omgang gesteld in onze westerse samenleving, en hoe zou zij behoren te zijn?

Het is niet mijn bedoeling deze vraag te benaderen vanuit het technische aspect van zeis en ploeg. Veleer wil ik deze vraag bezien vanuit de geestelijke achtergrond van onze samenleving. Het is dan onvermijdelijk uit te gaan van het verschil tussen christendom en (westers) humanisme enerzijds en boeddhisme anderzijds. Geenszins is het daarbij onze bedoeling ons tegen christendom en humanisme af te zetten, laat staan erop neer te zien. Zulks is vreemd aan het denken van de boeddhist; hij denkt inclusief, niet exclusief. Maar het gaat ons wel om helderheid, om het juiste besef van de plaats van de mens in de kosmos.

De humanist is geneigd, de nadruk te leggen op het verschil tussen zijn levensbeschouwing en die van de christenen; laatstgenoemden gaan uit van een goddelijke openbaring, terwijl de eersten zich alleen op de rede beroepen. Voor de boeddhist is dit verschil niet zo belangrijk. Wij stellen een andere en naar onze mening wezenlijker vraag: gaat het om de mens, of gaat het om de gezamenlijke wezens, die onze aarde bevolken? Anders gezegd: zijn planten en dieren objecten, die wij naar willekeur kunnen gebruiken en uitbuiten, òf zijn zij onze broeders en zusters, voor wie wij mede verantwoordelijk zijn?

Het christendom stelt het eerste: alles draait om de mens, evenals zulks voor de humanist het geval is. Deze visie van de christen komt reeds tot uiting in het dogma, dat God als mens op aarde is verschenen. Voor joden en mohammedanen is de gedachte, dat God een mens zou kunnen worden, heiligschennis; daarentegen kan God in de opvatting van vele andere volken evengoed een dier worden als een mens, zij het een aap, een stier of een olifant. De wezenseenheid tussen God en mens is een kenmerkend christelijk uitgangspunt. De Tien Geboden - die trouwens in hoofdzaak verboden zijn - spreken alleen over God en de mens. Wanneer ons aangezegd wordt: "hebt uw naasten lief als uzelf", worden met die "naasten" uitsluitend mensen bedoeld. Voor een christen spreekt dit vanzelf.

De oorsprong van deze christelijke levensbeschouwing wordt veelal toegeschreven aan het Oude Testament. Dit is echter niet geheel terecht; de westerse anthropocentrische levenshouding vindt in het Oude Testament eigenlijk geen steun. In Genesis staat niet de mens, doch God in het middelpunt. Alle wezens zijn geschapen ter ere van God, om Hem te dienen. De mens heerst wel over de andere wezens, maar dat houdt niet in, dat deze wezens voor zijn gemak en plezier zijn geschapen. Hoe de oude israëliërs dit zagen, wordt onder meer treffend verwoord in psalm 104, waarvan ik hier een gedeelte weergeef in de vertaling door Ida Gerhardt en Marie van der Zegde (1972):

"Bronnen wijst gij hun loop naar de beken;
tussen bergen door wandelt het water,
drenkt alle dieren des velds,
de woudezels lessen hun dorst,
boven nestelen de vogelen des hemels;
doen zich horen, van tussen de takken.
De bomen Gods trekken hun sappen,
de Libanon-ceders, zijn planting;
daar hebben de vogels hun nest,
in hun kruin maakt de ooievaar woning,
en de bergtoppen zijn voor de steenbok,

in de rots verbergt zich de klipdas.
Als gij duister gebiedt valt de nacht,
in de dieren des wouds komt de onrust.
Jonge leeuwen brullen roofgierig
om hun voedsel te vragen van God."

De zorg van God richt zich dus rechtstreeks tot de planten en dieren, evenzeer als tot de mensen.

Niet zozeer het Oude Testament, doch veleer het latere griekse denken, vanuit Aristoteles en de Stoa voortgezet door de kerkvaders, heeft in het christendom de leer ingang doen vinden, dat de natuur uitsluitend ten behoeve van de mens is geschapen, en door hem naar believen kan worden uitgebuit.

Naarmate het westerse denken zich verder ontwikkelde, raakte de gedachte aan een schepping op de achtergrond. Het deed er steeds minder toe, welke bedoelingen God eventueel met zijn schepping gehad kon hebben; God verloor in het bewustzijn van de westerse mens geleidelijk aan betekenis; hij werd steeds minder een levende werkelijkheid en steeds meer een ornament, een kapstok waaraan elkeen zijn eigen ideeën kon ophangen, een vulling van de zondag, een gewoonte van het tafelgebed. Wat evenwel bleef, en steeds sterker werd, was de overtuiging, dat de mens als almachtige heerser over de aarde het vanzelfsprekende recht had, die aarde naar willekeur te gebruiken en uit te buiten. Diepgaand en verstrekkend was daarbij de invloed van de franse wijsgeer René Descartes (1596-1650), die aan de dingen iedere wezenlijke eigenschap ontzegde. Vorm, kleur, geur, hardheid en zachtheid, dat alles achtte hij zonder werkelijk belang; de enige echte eigenschap van de dingen was hun "uitgebreidheid". Kwantiteit trad in de plaats van kwaliteit. Hiermee werd het wiskundige denken ten onrechte toegepast op de wereld der verschijnselen, de levende aarde om ons heen. Daarbij moet bedacht worden, dat Descartes planten en dieren gelijk stelde aan levenloze dingen en er zelfs van uitging, dat dieren geen gevoel zouden hebben.

In dat spoor nu heeft de westerse wereldbeschouwing zich verder ontwikkeld. Wij hebben daar zeer veel aan te danken en wel de triomfen der westerse wetenschap en techniek; daarzonder zouden wij hier nu niet bijeenzitten. Maar wij hebben daar een zware tol voor moeten betalen: de vervreemding van de werkelijkheid. Als men aan al hetgeen ons omringt kwaliteit ontzegt, ontzegt men er tevens alle eigen waarde aan. In zulk een verschraalde en verarmde wereldbeschouwing hebben planten en dieren en dingen geen andere waarde dan het nut dat zij voor ons hebben: men noemt dit een 'utilitaristische' wereldbeschouwing.

De materiële successen, die men met deze denkwijze heeft weten te bereiken, hebben de westerse mensheid een overmoedig optimisme bijgebracht. De leidende gedachte daarbij is de idee van de 'vooruitgang'; het waandenkbeeld, dat de cultuur zich steeds verder voorspoedig zal ontwikkelen gedurende een reeks van stadia, die men theoretisch kan voorspellen. Deze denktrant heeft de negentiende eeuw geheel beheerst, en regeert in feite ook nog onze tijd, hoezeer dit denkmodel ook ondeugdelijk is gebleken. De westerling denkt, dat hij de natuur steeds beter zal leren beheersen door een steeds meer toenemende kennis van de natuurwetten. Wilde planten zijn onkruiden; weg er mee! Een rivier is in de gedachtengang van waterstaatstechnici geen organisch gegroeid en bewegelijk systeem, waarin zandplaten en stromen, oeverwallen en bochten, waterplanten en waterdieren elk hun eigen plaats en aandeel hebben; neen, een rivier is een 'watergang' en het ideaal van deze technici is, de rivier te doen ontwaarden tot een betonnen goot, waaruit alle hinderlijke obstakels verwijderd zijn.

We vinden deze leer zowel belichaamd in het amerikaanse vooruitgangsgeloof als in het sovjet-communisme. Volgens deze opvattingen schrijdt de mensheid doeltreffend en vol plichtsbesef door de stadia van haar culturele evolutie, geleid door de wijsgeren en de schoolmeesters. Als men al rekening hield met de aarde, dan toch alleen als het toneel waar dit drama wordt opgevoerd. Wat ontbreekt,is het besef dat wij ten nauwste

met die aarde verbonden zijn; dat wij, door die aarde te misbruiken, de tak afzagen, waar wij zelf op zitten; dat natuurbehoud zèlfbehoud is.

Alles wat wij op onze aarde aanrichten heeft veel verder strekkende uitwerkingen dan doorgaans beseft wordt. Dit doet denken aan de rimpeling, die ontstaat wanneer wij een steen in het water werpen: de rimpels die zich tot ver buiten onze gezichtskring uitbreiden. In werkelijkheid is dit beeld echter ontoereikend: de vijver komt weer tot rust als voorheen, maar onze ondoordachte ingrepen in het aards bestel zijn grotendeels onomkeerbaar, nimmer meer terug te draaien of af te wenden. Een soort, het resultaat van miljoenen jaren evolutie, die eenmaal is uitgeroeid, is voor altijd verdwenen en kan noch door menselijke wil, noch door bovenaardse macht opnieuw ontstaan. Treffend wordt deze karmische onverbiddelijkheid verwoord in een kwatrijn van de perzische wijsgeer Omar Khajjam, in de vertaling van E. Fitzgerald:

> "The moving Finger writes, and, having writ,
> writes on; nor all your piety, nor wit
> can lure it back to cancel half a line,
> nor all your tears wash out a word of it."

Menselijke kortzichtigheid en hoogmoed hebben alom de aarde geschonden, haar draagkracht verminderd, het evenwicht verstoord. De landen om de Middellandse Zee, eens met loofbossen bedekt, zijn door ontbossing en eeuwenlange overbeweiding met geiten gedegradeerd tot de schrale, onvruchtbare halfwoestijnen,die hen thans kenmerken. De prairiën in het midden-westen van Noord-Amerika, tot aan de komst van het blanke ras vruchtbare, welige grasvlakten, beweid door kudden bisons, zijn in de naam van de 'vooruitgang' omgeploegd waarna de vruchtbare bodem in korte tijd door erosie wegspoelde en wegwoei; zó ontstonden de beruchte 'stofstormen', die de steden in het oosten met 'stof', d.w.z. vruchtbare grond bedekten en in zee verloren gingen. De uitbreiding van de Sahara in historische tijd is niet het gevolg van 'klimaatverdroging', maar van menselijk wanbeheer; de arabieren zijn niet de zonen, maar de vaders van de woestijn.

De landen langs de zuidrand van de Sahara, samen 'sahel' genaamd, worden van oudsher bewoond door nomaden, volkeren die met hun kudden telkens daarheen trekken, waar de periodieke (niet jaarlijks vallende) schaarse regens grasgroei mogelijk maken. In naam van de 'vooruitgang' heeft men deze mensen willen dwingen, zich als gezeten burgers blijvend op bepaalde plaatsen te vestigen, met het gevolg, dat zij en hun vee in dorre jaren omkomen van de honger en dat het land onherstelbaar wordt verwoest. In de droge arabische landen van het Nabije Oosten is de westerse beschaving allerwege doende, drinkputten te slaan om de watervoorziening te verbeteren, met het resultaat, dat de bevolkingsdruk verhoogd wordt tot deze de draagkracht van het milieu overschrijdt; het einde is wederom de woestijn, juist het tegengestelde van hetgeen men beoogd had. In het westen van de Verenigde Staten heeft men onlangs een grootscheeps programma uitgevoerd tot verhoging van de zalmproduktie, door de jonge zalmpjes niet meer bloot te stellen aan het riskante leven in stromend water vol roofvijanden, maar ze in beschutte bassins te brengen en daar op te kweken. Op korte termijn leidde dit inderdaad tot 'meer zalm', maar al spoedig bleek, dat het wegvallen van hetgeen biologen de 'selectiedruk' van het milieu noemen, leidde tot degeneratie van de zalmstand. Dit kwam zowel tot uiting in een overmatig aandeel van mannelijke zalmen aan de totale populatie, als daarin, dat de zalmen te klein bleven en hun voorheen normale omvang en gewicht niet meer bereikten. Hoewel wij voor zulke handelingen reeds lang het oudhollandse spreekwoord kennen: "Wie het onderste uit de kan wil hebben, krijgt het lid op de neus", blijft zulk een combinatie van hoogmoed en kortzichtigheid het westelijk handelen beheersen.

De historicus Jan Romein heeft de utilitaristische levenshouding van de westerse mens aangeduid als een 'vervreemding van het algemeen menselijk patroon'. Hoe moeten wij ons dit algemeen menselijk patroon dan voorstellen?

De zgn. 'primitieve volken' met meer recht de 'ongeletterde volken' te noemen, staan tegenover de natuur geheel anders dan de westerling. Zij zien het heelal als een geordend systeem, oorspronkelijk op gang gebracht door een goddelijke wil en sindsdien spontaan zichzelf handhavend. Ze zien daarbij de mens niet als een tegenover de natuur staand wezen, maar als een wezen dat in die natuur is opgenomen, dat de natuurlijke bestaansbronnen onder bovennatuurlijk toezicht mag gebruiken. Er is een relatie van wederkerigheid; een morele orde verbindt mens, natuur en goden tot één geheel.

In de onlangs verschenen, aan de indianen gewijde aflevering van het tijdschrift "Prana" wordt hierover wel het een en ander opgemerkt, maar toch komt daarin nog niet duidelijk tot uiting, hoe nauw de wereldbeschouwing en de levenswijze van de indianen verweven zijn met hun omgang met de aarde, hoezeer zij juist op grond van hun levensbeschouwing er voor zorg dragen, dat de wereld, waarvan zij afhankelijk zijn, ook duurzaam in stand blijft. Tot voor kort werden in het bijzonder de zuid-amerikaanse indiaanse samenlevingen niet in die zin gewaardeerd. Men zag deze als 'onvolledige' culturen, die ons niets te zeggen hebben, die in dom bijgeloof zijn blijven steken, die buiten de grote stroom van de geschiedenis zijn komen te liggen. In werkelijkheid ligt dit anders. De kosmologie en de mythen van deze indianen, hun religieuze opvattingen en het ritueel dat daarop berust, zijn in feite een geheel van leefregels, die bepalen hoe zij op de juiste wijze met hun omgeving moeten omgaan, die zorgen dat het evenwicht in de natuur behouden blijft.

Deze indianen gaan er van uit, dat het heelal een beperkte en eindige hoeveelheid energie bevat, die steeds in beweging is. Als wij mensen daaraan voor onze behoeften energie onttrekken, moeten we zorgen, dat we dezelfde hoeveelheid ook weer teruggeven, dat we het verlies herstellen. Zo bepalen allerlei regels de jacht en de menselijke voortplanting, waardoor er niet meer mensen geboren worden en niet meer dieren aan de kringloop van de natuur onttrokken worden dan die natuur verdragen kan.

De sjamaan of medicijnman zorgt er voor, dat die regels op de juiste wijze worden toegepast. Hij doet dat niet door dwang, maar door uitleggen, toelichten en helpen.

Ook bij de noord-amerikaanse indianen is men zich deze verbondenheid met de natuur bewust geweest, al is het de vraag, of men in staat was zich hiervan in westerse termen rekenschap te geven. Beroemd is in dit opzicht de rede, die Seattle, het opperhoofd van de Duwamisch-Indianen in de huidige staat Washington (noordwesten van de V.S.), in 1856 gehouden heeft. In de vorm waarin deze rede bekendheid heeft gekregen is zij echter een latere parafrase, een in de 20ste eeuw door een blanke amerikaan bewerkte versie. Niettemin geeft deze bewerking het levensgevoel,waarop hier gedoeld wordt, zo treffend weer, dat ik hier een gedeelte daarvan overneem.

"Wij zullen uw aanbod ons land te verkopen dus overwegen. Maar het zal niet gemakkelijk zijn. Want dit land is ons heilig. Wij beleven vreugde aan deze bossen. Ik weet het niet, maar onze wegen zijn andere dan de uwe. Dit glinsterend water, dat stroomt in beken en rivieren is niet zo maar water. Het is bloed van onze voorouders. Als wij het land verkopen, moet u bedenken dat het gewijde grond is en u moet uw kinderen leren dat het heilig is en dat elke vage weerspiegeling in het heldere water van het meer spreekt van gebeurtenissen uit het verleden van mijn volk. Het murmelend water is de stem van mijn vaders vader.

De rivieren zijn onze broeders, zij lessen onze dorst. De rivieren dragen onze kano's en voeden onze kinderen. Als wij u ons land verkopen, moet u bedenken en aan uw kinderen leren dat de rivieren onze broeders zijn en dat u voortaan net zo vriendelijk moet zijn voor de rivieren als u voor uw broeders zou zijn. De rode man heeft zich altijd teruggetrokken voor de oprukkende blanke, zoals de nevel in de heuvels vlucht voor de zon en de morgen. Maar de as van onze vaderen is heilig. Hun graven zijn gewijde grond, zo ook deze heuvels, deze bomen. Dit deel van de aarde is voor ons heilige grond.

Wij weten dat de bleke man onze manier van leven niet begrijpt. Voor hem is het ene stuk grond gelijk aan het andere, want hij is een vreemde, die in de nacht komt en van het land neemt wat hij nodig heeft.

De aarde is niet zijn broeder, maar zijn vijand. En als hij die veroverd heeft, trekt hij verder. Hij trekt zich er niets van aan. Hij vergeet het graf van zijn vader en het erfdeel van zijn kinderen. Hij behandelt zijn moeder, de aarde en zijn broeder, de lucht als koopwaar, die hij kan uitbuiten en weer verkopen als goedkope bonte kralen. Zijn honger zal de aarde kaal vreten en slechts een woestijn achterlaten.

Ik begrijp het niet.Onze wegen zijn anders dan uw wegen. Het zien van uw steden doet pijn aan de ogen van de rode man. Maar misschien komt dat omdat de rode man maar een wilde is, die niets kan begrijpen. Er is geen plaats om uit te rusten in de steden van de blanke man. Geen plaats waar je het openspringen van de knoppen in het voorjaar kunt horen of het geruis van vliegende vogels. Maar misschien komt het omdat ik een wilde ben en dom. Het lawaai schijnt alleen maar bestemd om de oren pijn te doen. En wat heeft het leven voor zin als een man niet meer de eenzame kreet van de nachtuil kan horen of het praten van de kikkers rond het meer in de avond? Ik ben maar een rode man en dom. De Indiaan houdt van het zachte ruisen van de wind over het water van het meer en de geur zelf van de wind, gezuiverd door de middagregen of meedragend de reuk van de pijnbomen.

De lucht is kostbaar voor de rode man, want alles deelt dezelfde lucht - de dieren, de bomen, de mensen, alles heeft deel aan dezelfde lucht. De blanke man heeft geen aandacht voor de lucht die hij inademt.Als een man, die al vele dagen stervende is, zo is hij gevoelloos voor kwade dampen. Maar als we u ons land verkopen, dan moet u bedenken dat de lucht voor ons waardevol is, dat de lucht zijn adem meedeelt aan al het leven dat het in stand houdt. De wind, die mijn grootvader zijn eerste ademtocht gaf, neemt ook zijn laatste zucht in ontvangst. En de wind moet ook onze kinderen de levensgeest geven. En als we u ons land verkopen, moet u het wel afgezonderd houden, gewijde grond waar

ook de blanke man kan komen om de wind te proeven met de zoete geur van weidebloemen.

Wij zullen dus uw aanbod ons land te verkopen in overweging nemen. Als wij besluiten het aanbod aan te nemen, wil ik één voorwaarde stellen: de blanke man moet de dieren van dit land beschouwen als zijn broeders. Ik ben maar een wilde en ik begrijp het niet. Ik zag duizend rottende buffels in de prairie, achtergelaten door de blanke man die ze neerschoot uit een rijdende trein. Ik ben maar een wilde en ik kan niet begrijpen hoe het rokende paard belangrijker kan zijn dan de buffel, die wij alleen maar doden om in leven te blijven. Wat is de mens zonder dieren? Als al de dieren weg zijn, zal de mens sterven aan een gevoel van grote eenzaamheid. Want wat er gebeurt met de dieren, gebeurt spoedig met de mens. Alle dingen hangen samen.

Wat er met de aarde gebeurt, gebeurt met de kinderen van de aarde. U moet uw kinderen leren dat de grond onder hun voeten de as van onze grootvaders is. Leer ze eerbied voor de aarde, vertel uw kinderen dat de aarde vervuld is van de levens van onze voorouders: dat de aarde onze moeder is. Wat er gebeurt met de aarde gebeurt met de kinderen van de aarde. Als een man op de grond spuwt, spuwt hij op zichzelf. Dit weten wij: de aarde behoort niet aan de mens. De mens behoort aan de aarde. Dit weten wij: alles hangt samen als het bloed dat een familie verbindt. Alles hangt met alles samen. Wat er met de aarde gebeurt, gebeurt met de kinderen van de aarde. De mens heeft het web van het leven niet geweven; hij is slechts één draad ervan.

Wat hij met het web doet, doet hij met zichzelf. Nee, dag en nacht kunnen niet samengaan. Onze doden leven voort in de stille wateren van de aarde. Zij keren terug als de voetstappen van de naderende lente. Het is hun geest, die als een rimpeling van de wind over het water van de meren loopt.

Wij zullen overwegen waarom de blanke man het land wil kopen. Wat is het dat de blanke man wil kopen, zal mijn volk vragen. Het is zo moeilijk te begrijpen voor ons. Hoe kun je lucht kopen of verkopen, de

warmte van de aarde - de snelheid van de antiloop? Hoe kunnen we die dingen aan u verkopen en hoe kunt u dat kopen? Is de aarde van u om er mee te doen naar goeddunken, alleen omdat de rode man een stuk papier tekent en het geeft aan de blanke man? Als wij zelf de prikkeling van de lucht en het kabbelen van het water niet bezitten, hoe kunt u het dan van ons kopen? Kunt u de buffel terugkopen, als de laatste al gedood is?"

Het in deze rede tot uiting komende levensgevoel is kernachtig verwoord door de amerikaanse denker Henry David Thoreau in zijn uitspraak:

"In wildness is the preservation of the world"

Let wel: Thoreau zegt niet 'wilderness' maar 'wildness' het ongetemde natuurlijke zijn der wezens en dingen.

De vraag voor ons luidt nu: Is er een weg terug? Is er een weg, waarlangs wij de verbondenheid met onze aarde opnieuw kunnen leren beleven?

Kunnen wij een nieuwe ethiek ontwikkelen, niet in de plaats van onze westerse ethiek, maar als noodzakelijke voltooiing daarvan?

Nodig is een uitbreiding van het terrein waarop morele oordelen geldig zijn, in die zin, dat gedragingen die tot dusverre als goed of neutraal beschouwd werden,in ethisch opzicht door de publieke opinie afgekeurd zullen worden. Mishandeling van land, dieren en planten door de mens, zoals door roofbouw, overmatig kappen, erosie, zou beoordeeld moeten worden zoals wij op grond van de Tien Geboden onze houding tegenover onze medemensen bepalen. Wat wij behoeven is een ethiek gericht op onze houding jegens de aarde en jegens de planten en dieren die daarop leven. Het christendom laat ons dan in de steek.

De levensbeschouwing en levenswijze van de ongeletterde volken komen in de levenspraktijk overeen met hetgeen wij bedoelen. Maar in die vorm kunnen wij zulk een wereldvisie niet tot de onze maken. De levensbeschouwing van de natuurvolken is vervat in mythen, waarin de natuurkrachten tot goden gepersonifieerd worden en waarin het voor het leven van deze volken noodzakelijk

ritueel uit deze mythen wordt afgeleid. Wij hebben nu eenmaal van de boom der kennis van goed en kwaad gegeten; we hebben rationeel leren denken; we denken niet meer in mythen. Wat wij nodig hebben is een levensleer die, op het niveau van ons bewustzijn, in redelijke rechtstreekse termen vertelt hoe wij behoren te leven. Welnu, daarvoor behoeven we geen hedendaagse profeten achterna te lopen. Die levensleer bestaat al 2500 jaar: ze is vervat in het boeddhisme.

De ontwikkeling van het menselijk bewustzijn kan er toe leiden, dat het magische veelgodendom evolueert òf naar een monotheïstische godsdienst, óf tot een redelijk verantwoorde levensbeschouwing. Zo zouden we de leer van de Boeddha kunnen zien als een hogere vorm van bewust leven, voortgekomen uit het Algemeen Menselijk Patroon.

Het ligt niet in de aard van het boeddhisme leerstellige uitspraken te doen over onze omgang met de aarde. De Dhamma wijst de individuele mens een weg tot verlichting, niet door het bieden van leerstellingen, overtuigingen of geopenbaarde waarheden, maar door het geven van leefregels, met de nadruk op de noodzaak van eigen innerlijke ervaring.

De eigenlijke weg van het midden, het achtvoudige pad, bevat als eerste schrede het juiste geloof of de juiste opvatting. Dit geloof bestaat uit de kennis van hetgeen gewoonlijk de 'vier edele waarheden' wordt genoemd, al zou'de vier edele beginselen' wellicht een juistere vertaling van 'sakkani' zijn: het beginsel van het lijden, het beginsel van de oorzaak van het lijden, het beginsel van de opheffing van het lijden en het beginsel van het achtvoudige pad, dat voert tot opheffing van het lijden. Deze vier edele beginselen hebben in de leer een dubbele funktie. Enerzijds staan ze als een geloofsopvatting aan het begin van het achtvoudige pad. Anderzijds zijn ze een inzicht,dat men zich eerst werkelijk verwerven kan door het pad zelf te gaan. Niet door logisch denken, niet door wijsgerige bespiegelingen, maar slechts door het juiste handelen, het juiste spreken, het juiste leven en de juiste meditatie kunnen de vier edele beginselen innerlijk verwerkelijkt worden.

Als wezenlijk voor de boeddhistische meditatie mogen wij wel zien, dat deze niet zozeer de eigen persoonlijke vervolmaking tot doel heeft, maar een streven is, dat alle wezens tot zegen strekt. De gedachte,dat van het geestelijk streven van de leerling zegen uitstraalt voor alle schepselen, wordt steeds weer in de teksten van de Boeddha uitgesproken. Van groot belang zijn daarbij de vier Brahma-vihāras, die wel als 'stemmingen der ziel' worden vertaald: mettā, liefde en welwillendheid jegens alle schepselen; dan karunā, medelijden of mededogen voor alle wezens; ten derde muditā, de meevoelende vreugde in het welzijn van anderen; en ten vierde upekkhā, de gelijkmoedigheid, de evenwichtige gelatenheid, in het bijzonder tegenover het kwaad.

Al uit de Pāli-kanon blijkt duidelijk, dat mettā en karunā betrekking hebben op alle wezens, op mensen en dieren evenzeer als op planten en zelfs op zaden. Van deze voor het boeddhisme zo karakteristieke universele welwillendheid en het universele mededogen vinden we in het christendom nauwelijks iets terug; hoewel Franciscus van Assisi in dit verband toch zeker genoemd moet worden.

Mededogen met alle wezens is dus een grondtrek van de boeddhistische leer. We zouden dit ook kunnen uitdrukken als 'verbondenheid met alle wezens'; die verbondenheid dient dan echter positief te worden opgevat, niet als een binding die een belemmering zou inhouden. Hieruit vloeit voort een besef, een erkenning van de eigen waarde die de aarde en al haar bewoners hebben, op zichzelf, en geheel afgezien van het 'nut' dat andere wezens al dan niet voor ons hebben.

We kunnen de omgang met de aarde vanuit een boeddhistische levensvisie ook nog op andere wijze benaderen. Het achtvoudig pad vraagt van ons het juiste handelen, het juiste denken en het juiste leven. Dit houdt in, dat het een boeddhist eigen is met aandachtige bezonnenheid in het leven te staan. Wanneer wij trachten ons steeds bewust te zijn van onze handelingen en beweegredenen, is er minder gevaar dat wij ondoordachte ingrepen in onze omgeving doen, waardoor wij het evenwicht op aarde verstoren. Doordat wij begeerte en inhaligheid verwerpen ,streven wij er naar, niet méér

van de natuur te vergen dan wij voor ons bestaan werkelijk nodig hebben. We vermijden daardoor roofbouw en uitbuiting. We verwerpen een treurig maatschappelijk verschijnsel als de bio-industrie, het wrede massale fokken van slachtkalveren en slachtkippen, in dubbel opzicht: niet alleen op grond van onze verbondenheid met het dier, maar ook omdat wij begeerte en vraatzucht trachten te vermijden.

Doordat de boeddhist doordrongen is van de vergankelijkheid van alle verschijnselen, zal hij doen wat hem te doen staat zonder krampachtig te willen vasthouden. Ook daardoor vindt hij de juiste instelling tot de biosfeer, het totaal van de levende wezens in zijn omgeving, dat immers gekenmerkt is door voortdurende verandering. Die verandering bestaat vooral uit kringlopen; de kringloop der seizoenen evenzeer als de kringloop van het bestaan, waarin ieder wezen op z'n tijd plaats maakt voor een volgend wezen en de komst daarvan helpt voorbereiden. Juist door niet star te willen vasthouden aan een bepaalde uiterlijke verschijningsvorm, werken wij eraan mee, onze aarde en haar wezens op een eerbiedige en verantwoorde wijze te benaderen: 'wie behouden wil zal verliezen, wie verliezen wil zal behouden.'

Wanneer wij op deze wijze met de aarde trachten om te gaan, komen we al spoedig tot de ontdekking, dat dit in het bijzonder mogelijk is en vooral zin heeft in een rechtstreeks kontakt met onze omgeving. Hoewel dit voor de stedeling moeilijker is dan voor degene, die buiten woont,geldt het toch voor beiden. Dit komt er op neer, dat wij duidelijk kiezen voor een kleinschalige samenleving, voor 'small is beautiful'. Grote concentraties van mensen en belangen werken vervreemdend, zowel voor onze eigen innerlijke weg als voor onze omgang met de aarde. De collectivistische landbouw van de Sovjet-Unie is ons daarom evenzeer een gruwel als het kapitalistisch massa-bedrijf van de agrarische groot-industrie in de Verenigde Staten.

Natuurlijk is het niet aan ieder van ons gegeven,zelf zijn tuintje te bewerken, zelf de groei en bloei van planten te bevorderen, zelf het opgroeien van jonge dieren te beleven. Maar ook wanneer we daartoe niet

in de gelegenheid zijn, kunnen we een verantwoorde en liefdevolle omgang met de aarde bevorderen,vooral door hetgeen we aan onze medemensen doorgeven. Dit geldt in de eerste plaats voor onze omgang met kinderen. Kinderen zijn van nature gevoelig voor de waarde en de schoonheid van hetgeen om ons heen leeft, en het is een misdaad, dit gevoel niet te ondersteunen, ja,het te onderdrukken. Nooit zal ik het volgende gesprek tussen een klein meisje en haar moeder vergeten, dat ik dertig jaar geleden toevallig hoorde op het eiland Terschelling:

"Moeder, kijk eens wat een mooie rups!"

"Doodtrappen, kind, doodtrappen!

Wat hier in werkelijkheid werd doodgetrapt was een kinderziel.

Wij kunnen in dit opzicht heel veel aan onze kinderen meegeven. Wanneer we zelf geen kinderen hebben, zijn we toch vaak wel in de gelegenheid, kinderen van anderen voort te helpen in hun omgang met levende wezens. Intellectuele kennis is daartoe niet nodig, noch een hoog I.Q.bij het kind; juist bij zogenaamd minder begaafde kinderen treffen we vaak een verrassend zuiver gevoel voor hun levende omgeving aan.

Maar ook degene, die geen kinderen in hun omgeving heeft, ja, wellicht juist diegenen, die onder mensen het meest eenzaam zijn, kunnen hun verbondenheid met onze mede-wezens even diep en indringend beleven als de grootste dichter van ons taalgebied, Guido Gezelle:

" Mij spreekt de blomme een tale,
Mij is het kruid beleefd."

Ik wil eindigen met twee gedichten, die een uitdrukking zijn van twee der edele beginselen van het boeddhisme.

Het edele beginsel van het lijden komt tot uiting in dit gedicht van M.Vasalis:

AAN EEN BOOM IN HET VONDELPARK.

Er is een boom geveld met lange,groene lokken
hij zuchtte ruisend als een kind
terwijl hij viel, nog vol van zomerwind.
Ik heb de kar gezien,die hem heeft weggetrokken.

O, als een jongeman,als Hector aan de zegenwagen
met slepend haar en met de geur van jeugd
stromende uit zijn schone wonden,
het jonge hoofd nog ongeschonden,
de trotse romp nog onverslagen.

Het edele beginsel van de opheffing van het lijden vinden we terug in een gedicht van Gerrit Achterberg:

BLOEI.

En het gras lispelt naast het gras
en de bloemen bloeien hun geheim
waarvan ik nog niet gescheiden ben,
als ik maar ga liggen in het gras
en met haar samen bloem mag zijn.

Bronzen buste van een bodhisattva. Andhra Pradesh, oostelijke Chalakya stijl. Ongeveer 700 n.Chr.

T H E R Ī G Ā T H Ā

("Verzen van Nonnen",vertaald uit het Pāli).

"Verzen van Nonnen", Therīgāthā, vormen samen met de "Verzen van Monniken", Theragāthā, een bundel poëzie, die deel uitmaakt van de Pālicanon. Thera en therī, "ouderling", zijn eretitels voor de oudere bhikkhu's en bhikkhunī's; "ouder" niet gerekend naar leeftijd, maar vanaf het tijdstip van toetreding tot de Orde.

Er is onder deze gāthā, die stammen uit de eerste eeuwen van het boeddhisme, sublieme poëzie. Opvallend is het verschil naar toon en inhoud tussen de verzen van de monniken en nonnen. De laatsten zijn veel persoonlijker; terwijl de monniken ons bijvoorbeeld menigmaal een natuurtafereel schilderen zonder er de eigen persoon in te mengen, vertellen de nonnen ons hun levensverhaal. Nauwkeurig wordt ons medegedeeld hoe zij ertoe kwamen de wereld te verlaten en hun toevlucht te zoeken bij de sangha. Hun verering van de Tathāgata heeft iets gepassioneerds; wat zij zeggen welt direct uit het hart en het verhaal van hun leven is altijd aandoenlijk, vaak schrijnend. Behalve esthetische ontroering, geeft deze poëzie ons een rijk gevarieerd beeld van vrouwenleven in het antieke India.

Tommy K.- Sch.

Vergiftigd door trots op mijn huidskleur, gestalte,
schoonheid en roem,

Vertrouwende op mijn jeugd, minachtte ik anderen.

Na dit lijf te hebben uitgedost, goed opgemaakt en
dwaas babbelend

Stond ik in het huis van plezier,

Als een jager die zijn valstrik heeft uitgezet.

Mij met sier omhangend, showend, het geheime ver
ontblotend,

Bedroog ik op velerlei wijze, me vrolijk makend over
veel mensen.

Diezelfde ik maakt nu haar bedeltocht,

Kaalgeschoren, met een nonnenkleed bedekt.

Gezeten aan de voet van een boom

Verkrijg ik bevrijding van gedachten.

Alle banden verbroken, de hemelse en aardse,

Verlokkingen de toegang ontzegd,

Koel geworden, - ben ik uitgedoofd.

Vimalā, 'vroeger courtisane'
(Vss 72-76)

Zondor de juiste oplettendheid, gewond door lust
en passie,
Zo leefde ik ooit, opgejaagd en krachteloos.
Bezeten door wereldse zin, op jacht naar bevrediging,
Kwam ik niet in balans, onder de tyrannie van passie.
Mager, bleek, verflenst, leefde ik zeven jaren.
Dag noch nacht vond ik rust van mijn pijniging.

Toen nam ik een touw en zocht het diepst van een bos op.
Beter mij hier te verhangen dan nogmaals mij verachtelijk
gedragen!
Ik maakte een stevige strik en bond deze aan een boomtak.
Ik wierp de lus om mijn hals........ Toen vond mijn
geest bevrijding.

Sīhā (Vss 77-81)

Boeddha, Held, Hoogste van allen,
Eer zij U, die mij verloste van leed,
Evenals vele andere wezens.
Alle leed is doorzien, de dorst -de oorzaak- verdroogd.
Het edele achtvoudige pad betreden,
Werd ik gesust door beëindiging.

Mijn kind is gestorven. Al eerder mijn vader, mijn broer,
Mijn grootmoeder. Onbekend met de Werkelijkheid
Zwierf ik rusteloos rond.

Nu heb ik de Heer ontmoet.
Dit is mijn laatste lichaam. Ten einde is
De ronde der geboorten. Er is geen wedergeboorte meer.

Zie zijn vreedzame discipelen,
Met energie gestart, resoluut en zonder verflauwen
zich inspannend!
Dit is eerbetoon aan de boeddha's.

Waarlijk, tot geluk van velen baarde Māyā Gotama.
Van hen die overweldigd zijn door ziekten en dood,
Verwijderde hij het ganse gewicht van leed.

Mahāpajāpatī Gotamī (Vss 157-162)

Tibetaanse bronzen figuur van de Boeddha
(de houten voet is chinees). 18e eeuw.

DE KARAKTERISTIEK VAN LOBHA

NINA VAN GORKUM houdt zich al vele jaren met de studie van de Abhidhamma bezig en heeft over dit onderwerp uitvoerig gepubliceerd.

Wij nemen hier een gedeelte op van haar uiteenzetting over de in de Abhidhamma neergelegde visie op lobha. Het geeft er een goed beeld van hoe de Abhidhamma door een uitvoerige en minutieuze analyse van de werking van ons bewustzijn, de mogelijkheid biedt greep te krijgen op onze bewustzijnsprocessen om dan stapsgewijze de onheilzame momenten uit te roeien.

Dit onderwerp wordt door de schrijfster op meer uitvoerige wijze behandeld in haar boek 'De Abhidhamma in het dagelijks leven' (red.)

De Abhidhamma leert dat er vele verschillende soorten cittas (bewustzijnsmomenten) zijn. Er zijn akusala cittas (niet heilzame cittas), kusala cittas (heilzame), vipākacittas (cittas die resultaat zijn) en kiriyacittas (cittas die noch oorzaak noch resultaat zijn).

Al deze soorten cittas ontstaan in ons dagelijks leven. Meestal weten we echter niet of de citta akusala kusala, vipāka of kiriya is. Als we leren om ons bewustzijn te classificeren zullen we zowel onszelf als anderen beter begrijpen.

We moeten het verschil leren kennen tussen kusala en akusala. De 'Atthasālinī' (Boek I, deel I,Hfdst.I,38 spreekt over de betekenis van het woord 'kusala'. Dit woord heeft vele betekenissen; het kan betekenen: 'in goede gezondheid', 'zonder fouten', 'bedreven', 'aangename resultaten teweegbrengend'.

De 'Atthasālinī'zegt:

> Hier nu, in de zin 'kusala dhammas[1] .... is een passende betekenis: 'heilzaam', of 'zonder fouten', of 'aangename resultaten teweegbrengend'...

Als we daden van dāna (edelmoedigheid) verrichten, sīla (de morele leefregels) in acht nemen, of ons toeleggen op bhāvanā (geestelijke ontwikkeling), is de citta kusala. Alle soorten heilzame daden, zoals het waarderen van anderman's goede daden, anderen helpen, beleefdheid, eerbied betuigen, de morele leefregels in acht nemen, het bestuderen en het uitleggen van de Dhamma, samatha (kalme meditatie) en vipassanā (de ontwikkeling van inzicht) vallen onder dāna, sīla of bhāvanā. Ieder van deze heilzame daden zal een aangenaam resultaat teweegbrengen.

De 'Atthasālinī' (Boek I, deel I, Hfdst.1,39) zegt over akusala:

> A-kusala betekent niet-kusala. Zoals het tegendeel van vriendschap vijandschap is, of het tegendeel van gehechtheid, etc., onthechting, etc. is, zo is akusala het tegendeel van kusala.

Als we de Abhidhamma bestuderen lezen we dat er drie groepen akusala cittas zijn en wel de volgende:

---

1) Dhamma in de zin van realiteit.Hier:citta en cetasika.

1. Lobha-mūla-cittas, of cittas die geworteld zijn in gehechtheid (lobha).

2. Dosa-mūla-cittas, of cittas die geworteld zijn in aversie (dosa).

3. Moha-mūla-cittas, of cittas die geworteld zijn in onwetendheid (moha).

Moha, onwetendheid, ontstaat met iedere akusala citta. Akusala cittas die geworteld zijn in lobha (gehechtheid) hebben dus in feite twee wortels: moha en lobha. Ze worden lobha-mūla-cittas genoemd, omdat er niet alleen maar moha is die tezamen met iedere akusala citta ontstaat, maar ook lobha. Lobha-mūla-cittas worden dus zo genoemd naar de wortel die lobha is. Akkusala cittas die geworteld zijn in dosa (aversie) hebben ook twee wortels: moha en dosa. Ze worden dosa-mūla-cittas genoemd naar de wortel die dosa is.

Wat lobha-mūla-cittas betreft, er zijn acht verschillende typen. Als we meer weten over de karakteristiek van lobha kunnen we merken, dat we verschillende typen lobha-mūla-cittas hebben. Lobha is de paramaṭṭha dhamma (eigenlijke werkelijkheid) welke cetasika (geestelijke faktor die tezamen met citta ontstaat) is; hij is reëel en dus kan hij ervaren worden.

Lobha is begeerte of gehechtheid. De 'Visuddhimagga (XIV,162) zegt:

..... lobha heeft de karakteristiek van zich hechten aan een objekt zoals kleverige lijm

(letterlijk 'apenlijm'). Zijn funktie is kleven, zoals vlees dat in een hete pan wordt gelegd. Hij doet zich voor als iets dat niet loslaat, zoals de kleur van lampezwartsel [1]. Zijn direkte aanleiding is de dingen die tot slavernij leiden, zien als een bron van genoegen. Als hij aangroeit tot een rivier van begeerte sleurt hij, zoals een snel stromende rivier dingen meevoert naar de grote oceaan, de mensen mee naar ongelukkige wedergeboortes.

Lobha wordt soms vertaald als 'begeerte' of 'dorst'; hij kan door verschillende woorden vertaald worden, want er zijn vele gradaties van lobha. Lobha kan grof zijn, minder grof of subtiel. De meeste mensen kunnen lobha wel herkennen als hij duidelijk naar voren komt, maar niet als hij van een mindere graad is. Wij herkennen lobha bijvoorbeeld als we geneigd zijn om te veel te eten van een lekker maal, of als we gehecht zijn aan sterke drank en sigaretten. We zijn ook gehecht aan mensen en we hebben verdriet als degenen, die ons dierbaar zijn, ons door de dood komen te ontvallen. Hier is het duidelijk dat er gehechtheid is, maar er zijn vele gradaties van lobha en dikwijls weten we niet eens dat we lobha hebben. Cittas ontstaan en vergaan zeer snel en wij merken het misschien niet wanneer lobha ontstaat vanwege de objekten die we in ons dagelijks leven ervaren door de 'zes deuren', vooral als lobha niet zo sterk is als hebzucht of hartstochtelijk

1) verkregen uit het roet van een olielamp.

verlangen. Iedere keer als er een aangenaam zichtbaar objekt, geluid, geur, smaak of lichamelijke indruk door de tastzin is, ontstaat er naar alle waarschijnlijkheid lobha, ontelbare keren per dag.

Lobha ontstaat als er de juiste voorwaarden voor zijn: hij ontsnapt aan onze macht. In vele suttas spreekt de Boeddha over lobha, wijst op de gevaren ervan en op de weg om lobha uit te roeien. De aangename objekten, die ervaren kunnen worden door de vijf zintuigen worden in verschillende suttas de 'vijf soorten van zintuigelijke genoegens' genoemd. We lezen in de 'Mahā-dukkhakkhandha-sutta' (De Grotere Dialoog over de Wortel van Verdriet, Majjhima Nikāya, Sihanāda-vagga) dat de Boeddha, toen hij nabij Savatthi verbleef, in het bos van Jeta, tot de monniken zei:

> "En wat, monniken, is de voldoening in zintuiglijke genoegens? Deze vijf, monniken, zijn de soorten van zintuiglijke genoegens. Welke vijf? Zichtbare objekten die door het oog worden ervaren, aangenaam, plezierig, begeerd, aanlokkelijk, verbonden met zintuiglijk plezier, verleidelijk......
> Geluiden die door het oor worden ervaren ....
> Geuren die door de neus worden ervaren ....
> Smaken die door de tong worden ervaren ....
> Lichamelijke indrukken, die door het lichaam worden ervaren, aangenaam, plezierig,begeerd,aanlokkelijk, verbonden met zintuiglijk plezier, verleidelijk.

Dit, monniken, zijn de vijf soorten van genoegens van de zinnen. Wat voor plezier, welke vreugde ook maar ontstaat vanwege deze vijf soorten van genoegens van de zinnen, dat is de voldoening in zintuiglijke genoegens."

Een citta die begeleid wordt door een aangenaam gevoel hoeft nog niet een kusala citta te zijn. Als we meer leren over akusala cittas en kusala cittas en als we ons bewust zijn van hun karakteristieken, zullen we merken dat het aangename gevoel dat kan ontstaan tezamen met een lobha-mūla-citta (een citta die geworteld is in gehechtheid) anders is dan het aangename gevoel dat tezamen met een kusala citta kan ontstaan. Gevoel (vedanā) is een cetasika die tezamen met iedere citta ontstaat. Als de citta kusala is, is het gevoel ook akusala en als de citta kusala is, is het gevoel ook kusala. We kunnen het verschil leren kennen tussen de karakteristiek van het aangename gevoel dat ontstaat als we gehecht zijn aan een aangenaam zichtbaar objekt of aan een mooi geluid, en de karakteristiek van het aangename gevoel dat ontstaat als we vrijgevig zijn.

De Boeddha wees er op dat lobha verdriet veroorzaakt. Als we moeten scheiden van mensen die ons dierbaar zijn of als we dingen waaraan we plezier beleven verliezen, hebben we verdriet. Als we gehecht zijn aan een voorspoedig leven kan deze gehechtheid aversie conditioneren wanneer we ontberingen moeten lijden of wanneer we tegenslagen hebben. We lezen in de

'Mahā-dukkha-kkhandha-sutta', welke boven werd aangehaald, dat de Boeddha tot de monniken sprak over het verdriet dat veroorzaakt wordt door gehechtheid aan zintuigelijke genoegens:

" En wat, monniken, is het gevaar in zintuigelijke genoegens? Een jonge man uit goede familie,monniken, voorziet in zijn levensonderhoud door een beroep..... Hij heeft te lijden van kou, hitte,horzels,muggen, de wind, de zon,ongedierte, hij sterft van honger en dorst. Dit, monniken, is een gevaar in zintuiglijke genoegens dat aanwezig is, een oorzaak van lijden.... Als deze jonge man, monniken, zichzelf aanspoort, zich inspant, zich beijvert, maar hij kan toch geen bezittingen verwerven, dan is hij verdrietig,hij treurt, weeklaagt,slaat zichzelf op de borst en jammert, hij raakt ontgoocheld en denkt: 'Mijn inspanning is tevergeefs, mijn streven is zonder resultaat'. Dit, monniken, is ook een gevaar in de zintuiglijke genoegens dat aanwezig is.

En verder, monniken, als zintuiglijke genoegens de oorzaak zijn.....twisten koningen met koningen,edelen met edelen,brahmanen met brahmanen, huisvaders met huisvaders, een moeder met haar zoon, een zoon met zijn moeder, een vader met zijn zoon, een zoon met zijn vader, een broeder met zijn broeder, een broeder met zijn zuster, een zuster maar haar broeder, een vriend met zijn vriend. Degenen, die zich overgeven aan ruzie, onenigheid en twist, en handgemeen worden en elkaar te lijf gaan met stenen, stokken en wapens,

dezen komen te sterven en lijden dodelijke pijnen. Dit, monniken, is een gevaar in de zintuigelijke genoegens dat aanwezig is."

We lezen verder over nog veel meer nadelen en gevaren van zintuiglijke genoegens en over de onaangename resultaten die ze in de toekomst teweeg zullen brengen. De Boeddha zette ook de voldoening en het gevaar van rūpa (fysieke verschijnselen) uiteen.
We lezen:

" En wat, monniken, is de voldoening die men vindt in de lichamelijkheid? Monniken, het is als een meisje uit een adellijke familie, of uit een brahmanen familie, of uit een andere familie (van een lagere rang), die als ze vijftien of zestien jaar oud is, niet te groot is, niet te klein, niet te mager, niet te dik, niet te donker, niet te blank - heeft ze monniken, op dat moment het toppunt van schoonheid en liefelijkheid bereikt?"
"Ja, Meester."
"Monniken, welk geluk en plezier ook maar kan ontstaan vanwege schoonheid en lieflijkheid, dat is de voldoening in de lichamelijkheid.
En wat, monniken, is het gevaar in de lichamelijkheid? Men kan, monniken, diezelfde vrouw na verloop van tijd weerzien als ze tachtig, negentig of honderd jaar is, oud, krom als een dakspar, gebogen,leunend op een stok, met sidderende gang, ziekelijk, haar jeugd vervlogen, haar tanden afgebrokkeld,met dun

geworden haar en rimpelige huid, voortstrompelend, haar ledematen verkleurd......
En men kan, monniken, diezelfde vrouw weerzien, als een lijk, neergegooid in een kerkhof, al één, twee of drie dagen dood, opgezwollen, verkleurd, in een staat van ontbinding. Wat denkt U hiervan, monniken? Dat dàt, wat vroeger schoonheid en lieflijkheid was, verdwenen is, en dat ellende ervoor in de plaats gekomen is?"
"Ja, Meester."
" Ook dit, monniken, is een gevaar in de lichamelijkheid."....

Wat de Boeddha tegen de monniken zei kan ons hard toeschijnen, maar het is de realiteit. We vinden het moeilijk om het leven te aanvaarden zoals het werkelijk is: geboorte, ouderdom, ziekte en dood. We kunnen het niet verdragen om ons ons eigen lichaam of het lichaam van iemand, die ons dierbaar is, als een lijk voor te stellen. We accepteren dat we geboren zijn, maar we vinden het moeilijk om de consequenties van geboorte te accepteren, welke ouderdom, ziekte en dood zijn. We willen onze ogen liefst sluiten voor de vergankelijkheid van alle dingen die ontstaan. Als we in de spiegel kijken of als we ons lichaam verzorgen zijn we ertoe geneigd het lichaam te beschouwen als iets dat blijvend is en dat aan onszelf toebehoort. Maar het lichaam bestaat alleen maar uit rūpas, elementen die vergaan zodra ze ontstaan zijn. Er is geen stukje van het lichaam dat blijvend is.
Het lichaam als zelf beschouwen is een verkeerde

opvatting van de werkelijkheid, in het Pāli diṭṭhi. Diṭṭhi is een cetasika die tezamen met lobha-mūla-cittas (cittas geworteld in gehechtheid) kan ontstaan. We komen hier weer terug op de indeling in acht typen, vier ervan worden namelijk begeleid door diṭṭhi.Als een lobha-mūla-citta met diṭṭhi ontstaat is er op dat moment een onjuiste opvatting van de werkelijkheid.

Diṭṭhi kan zich in verschillende vormen voordoen. Het geloof in een zelf is een soort diṭṭhi. Men kan geloven dat er een zelf bestaat in dit leven en dat dit zal blijven voortbestaan, ook als dit leven beëindigd is. Dit is het geloof in een eeuwig leven. Men kan echter ook in een zelf dat alleen maar in dit leven bestaat geloven, en dat vernietigd zal worden als dit leven beëindigd is. Dit is het geloof in vernietiging. Andere vormen van diṭṭhi zijn de opvattingen dat er geen kamma is, dat er geen vipāka is, dat daden niet hun resultaten teweegbrengen.

Van de acht typen lobha-mūla-cittas worden de vier die tezamen met de verkeerde opvatting van de werkelijkheid (diṭṭhi) ontstaan in het Pāli genoemd: diṭṭhigata-sampayutta (sampayutta betekent: verbonden met). Vier typen lobha-mūla-cittas ontstaan zonder de verkeerde opvatting van de werkelijkheid, ze zijn diṭṭhigata-vippayutta (vippayutta betekent: niet verbonden met).

Bij de indeling van de typen lobha-mūla-cittas wordt ook uitgegaan van het gevoel dat hen kan begeleiden.

Lobha-mūla-cittas kunnen worden begeleid door aangenaam gevoel of door neutraal gevoel, nooit door onaangenaam gevoel. De lobha is sterker als hij door aangenaam gevoel begeleid wordt. Van de vier typen lobha-mūla-cittas die met diṭṭhi ontstaan worden er twee begeleid door aangenaam gevoel (somanassa), ze zijn 'somanassa-sahagata'; twee typen worden begeleid door neutraal gevoel (upekkhā), ze zijn 'upekkha-sahagata' Als men bijvoorbeeld gehecht is aan de opvatting dat er een zelf is dat zal blijven voortbestaan, kan de citta begeleid worden door aangenaam gevoel of door neutraal gevoel. Van de vier lobha-mūla-cittas zonder diṭṭhi worden twee typen begeleid door aangenaam gevoel en twee typen door neutraal gevoel. Dus, van de acht typen lobha-mūla-cittas worden er vier begeleid door aangenaam gevoel en vier door neutraal gevoel.

Bij de classificatie van lobha-mūla-cittas speelt nog een derde gezichtspunt een rol. Lobha-mūla-cittas kunnen 'asaṅkhārika', spontaan, zonder aansporing, of 'sasaṅkhārika', met aansporing of na overleg, zijn. De 'Visuddimagga' (XIV,91) zegt over lobha-mūla-citta dat hij sasaṅkharika is als de citta traag is en ontstaat na aandrang. De lobha-mūla-cittas die sasaṅkhārika zijn, ontstaan na aansporing door de raad of het verzoek van iemand anders, of ook na eigen overleg. Zelfs als de aandrang niet van buiten af komt, maar vanuit iemand's eigen overwegingen, zijn de cittas sasaṅkhārika; ze zijn traag en ontstaan na aandrang. Als de lobha asaṅkhārika is, is hij sterker dan wanneer hij sasaṅkhārika is.

Van de vier lobha-mūla-cittas die met diṭṭhi ontstaan, zijn twee typen asaṅkhāri en twee typen sasaṅkhārika . Wat betreft de lobha-mūla-cittas zonder diṭṭhi twee typen zijn asaṅkhārika en twee typen zijn sasaṅkhārik Dus, van de acht lobha-mūla-cittas zijn vier typen asaṅkhārika en vier typen sasaṅkhārika.

De acht typen lobha-mūla-cittas zijn dan de volgende:

1. Begeleid door aangenaam gevoel, met diṭṭhi, zonder aandrang.

   (Somanassa-sahagataṃ,diṭṭhigata-sampayuttaṃ, asaṅkhārikam ekaṃ.[1])

2. Begeleid door aangenaam gevoel,met diṭṭhi,na aandrang
   (Somanassa-sahagataṃ,diṭṭhigata-sampayuttaṃ, sasaṅkhārikam ekaṃ.)

3. Begeleid door aangenaam gevoel, zonder diṭṭhi, zonder aandrang.

   (Somanassa-sahagataṃ, diṭṭhigata-vippayuttaṃ, asaṅkhārikam ekaṃ.)

4. Begeleid door aangenaam gevoel, zonder diṭṭhi, na aandrang.

   (Somanassa-sahagataṃ, diṭṭhigata-vippayuttaṃ, sasaṅkhārikam ekaṃ.)

5. Begeleid door neutraal gevoel, met diṭṭhi, zonder aandrang.

   (Upekkhā-sahagataṃ,diṭṭhigata-sampayuttaṃ, asaṅkhārikam ekaṃ.)

6. Begeleid door neutraal gevoel, met diṭṭhi,na aandrang

   (Upekkhā-sahagataṃ, diṭṭhigata-sampayuttaṃ, sasaṅkhārikam ekaṃ.)

1) 'ekam' betekent 'een'. De 'm' op 't eind van 'n woord wordt uitgesproken als ng.

7. Begeleid door neutraal gevoel, zonder diṭṭhi, zonder aandrang.

(Upekkhā-sahagataṃ, diṭṭhigata-vippayuttaṃ, asaṅkhārikam ekaṃ.

8. Begeleid door neutraal gevoel, zonder ditthi, na aandrang.

(Upekkhā-sahagataṃ, diṭṭhigata-vippayuttaṃ, sasaṅkharikam ekaṃ.)

Zoals we gezien hebben, lobha-mūla-cittas kunnen asaṅkhārika (ontstaan zonder aandrang) of sasaṅkhārika (ontstaan na aandrang) zijn. De Attasālinī (Boek II, D1 IX, Hfdst.III,255) geeft een voorbeeld van lobha-mūla-citta met diṭṭhi welke sasaṅkhārika is. Een zoon uit een adellijke familie trouwt met een meisje dat onjuiste opvattingen heeft over de werkelijkheid en dan gaat hij om met anderen, die er een onjuiste opvatting op nahouden. Langzamerhand aanvaardt hijzelf ook de onjuiste opvattingen en hij schept er genoegen in.

Lobha-mūla-cittas worden begeleid door aangenaam gevoel of door neutraal gevoel. Lobha-mūla-cittas zonder diṭṭhi met een aangenaam gevoel kunnen b.v. ontstaan als men plezier heeft in mooie kleren, naar de film gaat, lacht en praat met anderen over prettige dingen.

Lobha-mūla-cittas zonder diṭṭhi met een aangenaam gevoel kunnen dan verder nog asaṅkhārika (zonder aandrang) of sasaṅkhārika (na aandrang) zijn. Ze zijn b.v. asaṅkhārika als men, hoewel men eerst niet geeft om sterke drank, ervan geniet nadat men aangemoedigd is tot drinken.

De lobha-mūla-cittas zonder diṭṭhi met een neutraal gevoel kunnen b.v. ontstaan als we willen opstaan of verschillende dingen willen pakken. Omdat we meestal geen genoegen scheppen in dergelijke handelingen kan er op zulke momenten lobha met een neutraal gevoel ontstaan. Zo zien we dat lobha dikwijls de meest gewone handelingen in ons dagelijks leven motiveert.

Als we zo cittas meer in detail bestuderen zal dit ons helpen om onszelf te leren kennen. We moeten niet alleen de grove lobha leren kennen, maar ook de graden van lobha, die meer subtiel zijn.

De volgende sutta geeft een voorbeeld van lobha die meer subtiel is. We lezen in de 'Saṃyutta Nikāya' (Sagāthā-vagga IX, Woud Suttas, par.14):

Een monnik verbleef eens in Kosala, in een bos. Toen die monnik daar verbleef, dook hij, nadat hij teruggekeerd was van zijn rondgang met de bedelnap en hij gegeten had, de lotusvijver in en snoof de geur op van een rode lotus. De deva[1], die dat bos dikwijls bezocht, werd bewogen door mededogen voor die monnik, hij was begaan met diens geestelijk welzijn en wilde hem aansporen. Daarom naderde hij de monnik en sprak hem toe in het volgende vers:

Devas zijn wezens in hemelse sferen.

" Die lotus, ontstaan in water, niet aan u gegeven,
de geur ervan die snuift U op,
Dit hoort tot de dingen die gestolen kunnen worden.
En U noem ik een 'geurdief', Waarde Heer."

(De monnik):

" Nee, niets neem ik weg, niets overtreed ik.
Van een afstand ruik ik deze bloem.
Waarom noemt U mij dan 'geurdief'?
Waarom noemt U hem niet zo
die lotussen opgraaft en hiervan leeft
bezig met zijn ruwe werk."

(De deva:)

" Iemand met een wrede, slechte aard,
bezoedeld als het vuile kleed van een dienstmaagd.
Op zulken slaan mijn woorden niet.
Maar het past dat ik U zeg:
Wie geen slechte aard heeft,
Wie streeft naar zuiverheid,
Wat voor de slechtaard slechts een haarpunt is,
is voor hem groot als een regenwolk."

Omdat lobha zo diepgeworteld is, kan hij alleen maar uitgeroeid worden in verschillende stadia. Diṭṭhi moet eerst uitgeroeid worden en dan kunnen ook de andere soorten gehechtheid uitgeroeid worden. De sotāpanna, degene die het eerste stadium van verlichting heeft bereikt, heeft diṭṭhi uitgeroeid; hij heeft de wijsheid ontwikkeld, welke alle verschijnselen ziet als nāma en rūpa, niet als 'zelf' of 'van mij'. Omdat hij

diṭṭhi uitgeroeid heeft, ontstaan er geen lobha-mūla-cittas met diṭṭhi meer. Zoals we gezien hebben, ontstaan vier soorten lobha-mūla-cittas met diṭṭhi, en vier soorten zonder diṭṭhi.

In het geval van de sotapanna ontstaan de vier soorten lobha-mūla-cittas zonder diṭṭhi nog; hij heeft nog niet alle soorten gehechtheid uitgeroeid. De sotāpanna heeft nog trots. Trots kan ontstaan met de vier soorten lobha-mūla-cittas welke zonder diṭṭhi zijn. Er is trots als men zichzelf met anderen vergelijkt, bijvoorbeeld als men denkt dat men meer inzicht heeft dan anderen. Iedere keer als wij onszelf beschouwen als beter dan anderen, gelijk aan hen of minder dan hen, is er trots. Als wij onszelf als de mindere van iemand anders beschouwen is dit niet kusala; het is trots, want we vinden onszelf dan toch belangrijk. Trots is zo diepgeworteld dat het pas wordt uitgeroeid als men een arahat is geworden.

Degene die het tweede stadium van verlichting heeft bereikt, de sakadāgāmī, (degene die nog eenmaal terugkeert), heeft minder lobha dan de sotāpanna.

Degene die het derde stadium van verlichting heeft bereikt, de anāgāmī (degene die nooit meer terugkeert), heeft geen gehechtheid meer aan de objekten die zich voordoen door de vijf zintuigen, maar hij heeft nog trots en hecht nog aan wedergeboorte. De arahat heeft lobha volledig uitgeroeid.

De aharat is volkomen vrij want hij heeft alle fouten

en gebreken uitgeroeid. We lezen in de 'Saṃyutta Nikāya' (Salāyatanavagga, Verspreide Gezegden over de Zintuigen, Derde Vijftig, Hfdst. IV, par. 136) dat de Boeddha, toen hij verbleef bij de Sakkas in Devadaha, tegen de monniken zei:

"Devas en mensen, monniken genieten van zichtbare objekten, zij raken in vervoering door zichtbare objekten. Vanwege de onbestendigheid, het verval, het verdwijnen van zichtbare objekten, monniken, leven devas en mensen in droefheid. Zij genieten van geluiden, geuren, smaken, van de objekten, die door de tastzin en van de objekten, die door de geest ervaren worden en ze raken erdoor in vervoering. Vanwege de onbestendigheid, het verval en het verdwijnen van deze objekten, monniken, leven devas en mensen in droefheid.
Maar de Tathāgata, monniken, die Arahat is, een volledig Verlichte, die ziet zoals het werklijk is het ontstaan en vergaan, de voldoening en de ellende van de objekten en ook de wijze om bevrijd te worden van de objekten. Hij geniet niet van objekten, schept er geen genoegen in, raakt er niet door in vervoering. Vanwege de onbestendigheid, het verval en het verdwijnen van objekten leeft de Tathāgata gelukkig......".

CONGRES BOEDDHISTISCHE UNIE VAN EUROPA

De Boeddhistische Unie van Europa werd opgericht in 1975 door nationale boeddhistische federaties in Europa. De Unie hield haar eerste algemene congres van 15-18 juni j.l. in het hoofdkwartier van de UNESCO te Parijs. Er waren meer dan 100 deelnemers uit Frankrijk, Engeland, Duitsland, Italië, Oostenrijk, Zwitserland, Spanje, de Benelux. Nederland was vertegenwoordigd met ongeveer twaalf deelnemers. Het volgende is een korte weergave van het communiqué, dat na afloop van het congres door het organiserend comité werd uitgegeven.

De deelnemers onderzochten de vraag in hoeverre het boeddhisme zoals het geworteld is in Azië als grondslag kan dienen voor een verdere ontwikkeling ervan in het Westen. Is het mogelijk de verschillende traditionele boeddhistische scholen te integreren en te doen opgaan in een voor Europa relevante vorm?

Men neigde tot de mening, dat de reden waarom de één voorkeur heeft voor deze, de ander voor gene school, eerder te vinden is in persoonlijke aanleg en omstandigheden dan in verschillen tussen aziatische en europese mentaliteit.

Naast de vragen, die door dit thema werden opgeworpen, werd er veel praktische informatie gegeven. Hiertoe behoorden de vele voorbeelden van aktiviteiten die door boeddhistische groeperingen in Europa ondernomen zijn, zoals sociale hulp, gevangenenzorg, stervensbegeleiding, schoolonderricht over boeddhisme, alternatieve vormen van samenleving, akties om de vivisektie te beperken etc. Deze aktiviteiten, indien gedragen door een geest vrij van ieder vooroordeel, kunnen een eigen bijdrage leveren tot de oplossing van problemen van maatschappelijke, psychologische,ecologische aard. Zonder het eigen karakter en de zelfstandige positiebepaling van het boeddhisme geweld aan te doen, kunnen deze aktiviteiten het wederzijds begrip

in de omgang met europeanen van andere godsdienst of levensbeschouwing bevorderen.

Vastgesteld werd dat de groeiende aktiviteiten van de boeddhistische groepen en federaties in Europa allerzijds de interesse in het boeddhisme doen toenemen. De vooruitzichten zijn zeker dat het boeddhisme verder in de europese cultuur zal integreren en de eigen humanitaire taken en verantwoordelijkheid daarvoor zal weten te dragen.

Als zeer positief werd tijdens het congres ervaren dat boeddhisten van zoveel verschillende scholen konden samenkomen in een geest van wederzijdse achting en sympathie en bescheidenheid ten opzichte van het eigen standpunt. Tussen europese boeddhisten bestaan slechts geografische scheidslijnen.

Van dit samenkomen ging zoveel inspiratie en kracht uit, dat de deelnemers er unaniem voor kozen om ook in de toekomst europese congressen te beleggen en zó elkaar bij te staan om de leer van de boeddha in de praktijk te brengen, ieder langs de eigen weg.

Het volgende congres zal in 1982 in Engeland worden gehouden.
Tot zover het communiqué.

Op de eerste dag van het congres stond in verschillende voordrachten de vraag of er antinomie is tussen de europese en aziatische mentaliteit centraal. De tweede dag werd de rol en positie van de sangha in Europa belicht. Op deze dag voerden vele leden van de sangha het woord.
De derde en vierde dag werden er thema's besproken, die met toepassingen van het boeddhisme op andere levensgebieden verband hielden: over de waarde van aziatische therapeutische tradities; therapie met inschakeling van boeddhistische meditatie (hiervoor werd wel gewaarschuwd; men dient er uiterst voorzichtig mee om te gaan); invloed en werkzaamheid van het boeddhisme op opvoedkundig en artistiek terrein etc.

In de filmzaal van UNESCO werd de deelnemers een film aangeboden over de jaarlijkse processie van Kandy (Sri Lanka).

Overbodig hieraan toe te voegen, dat los van het programma de contacten, die werden gelegd in de wandelgangen, door velen als zeer waardevol zijn ervaren!

Van nederlandse zijde zijn er voordrachten gehouden door bhikkhu Dharmaviranata, mevrouw Nina van Gorkom en schrijfster dezes.

Tonny K. - Sch.

MEDEDELINGEN

- VOORJAARSBIJEENKOMST

Op 19 en 20 april 1980 zal in samenwerking met de 'Werkgroep De Nieuwe Mens' te Huizen de voorjaarsbijeenkomst belegd worden.
Als sprekers zijn uitgenodigd:

- Sangharaksita (D.P.E.Lingwood), stichter van de 'Friends of the Western Buddhist Order' en auteur van het boek 'The thousand-petalled Lotus'. Hij zal spreken over 'Boeddhisme in het Westen'.
- Drs.A.Herpst, verbonden aan de Universiteit van Leiden. De titel van haar bijdrage luidt 'Zen en psychotherapie'.
- E.Bruijn zal spreken over Tantrisme.

Daarnaast zullen er workshops gehouden worden, waarin in kleine groepen gedisscussieerd kan worden over bepaalde onderwerpen die door enige hiervoor aangezochte sprekers zullen worden ingeleid. Deze onderwerpen zijn:

- Boeddhisme in het westen
- Sangha in het westen
- Meditatie
- Boeddhisme en omgang met de natuur
- Boeddhisme en psychologie
- Zen en psychotherapie
- Boeddhisme en vegetarisme
- Tantrisme

- MEDITATIE

- In de Mozes & Aaron kerk te Amsterdam worden diverse meditatie- en yogacursussen gegeven (o.a.boeddhistische meditatie o.l.v. Mettaviharee; Za-Zen meditatie o.l.v. Maarten Houtman). Inlichtingen hieromtrent zijn verkrijgbaar bij het Mozeshuis Waterlooplein 57, Amsterdam; tel.221305.

- Zenmeditatie; in verschillende steden in Nederland vinden Zenmeditatiebijeenkomsten plaats:

Amsterdam, Kosmos
tel. 020-230686; inlichtingen aldaar

Amsterdam, Zenkring Erik Bruijn
Lochemstraat 63

Amsterdam, Oost-West Centrum
tel.020-240203

Molenwijk, Amsterdam-N, Integrale meditatie op basis van Za-Zen, Maarten Houtman
Molenaarsweg 3, alle inlichtingen 020-313054

Bilthoven, Zendo, Nora Houtman-de Graaf
tel.030-783369

Doetinchem, St.Willibrordus-abdij
tel. 08359-268; inlichtingen aldaar

Groningen, Oost-West Centrum
tel.050-122576

Den Haag, Studio Visie, Nora Houtman-de Graaf
inlichtingen; zr. Corry Koot, tel.070-882300

Haarlem, Zero
tel. 023-322847; inlichtingen aldaar

Langenboom (N-Br)
Theresiahoeve, tel. 08863-1277

Maarssen, Priorij Emmaus
Inlichtingen: Joke Grotenboer, tel. 03465-61678

Nijmegen, De Zonnewijzer
tel. 080-230177; inlichtingen aldaar

Ossendrecht, Volksabdij
tel. 01647-2546 of 2537

Schiedam, Nolet-Ziekenhuis, Nora Houtman de Graaf
inlichtingen: mevr.A.v.d.Brand
tel. 010-268586 ('s avonds)
tel. 010-260080 (overdag)

- <u>SPECIALE VLIEGREIS NAAR BANGKOK</u>

ORIENT TRAVEL b.v., heeft een speciale aanbieding voor vliegreizen naar Bangkok, waarvan ook leden van de Stichting Vrienden van het Boeddhisme gebruik kunnen maken:

Jaarretour per lijndienst Amsterdam - Bangkok:
f 1 295,-

Ook op andere bestemmingen naar het Verre Oosten, alsmede tussen de steden onderling, worden er lage tarieven aangeboden.

Inlichtingen: ORIENT TRAVEL b.v., Singel 512
1017 AX Amsterdam, tel. 237484

- <u>NIEUW VERSCHENEN BOEKEN</u>

Bij de uitgeverij 'Karnak' verschenen:

- <u>HAKUIN</u>,
<u>Ontwaken uit dagdromen</u>

De Japanse Zen-meester Hakuin, die leefde in de 18e eeuw, liet een groot aantal brieven en opgetekende gesprekken na die tijdens zijn leven al vele malen werden herdrukt. Hij wordt beschouwd als één van de belangrijkste Zen-meesters en in alle huidige Zen-kloosters vormen deze brieven en gesprekken nog steeds een belangrijke bron van direkte kennis en praktische oefeningen.

Zijn heldere ideeën gaan gepaard met duidelijke aanwijzingen voor het mediteren en het zichzelf leren ervaren. Daarnaast geeft hij een boeiend verslag van zijn eigen leven. Hij vertelt over de verschillende meesters die hij bezocht en over alle moeilijkheden en ellende die hij zelf ondervond om de uiteindelijke verlichting te verkrijgen.

Door zijn direkte en praktische benadering zijn deze brieven en gesprekken een uitstekende en bovendien zeer authentieke inleiding tot het Japanse Zen-boeddhisme.

Het boek is geïllustreerd met enkele schilderingen van Hakuin. *f* 20,-

- BASHO,
  Reisverslag van een verweerd skelet

Vijf verhalen die de beroemde japanse dichter Basho schreef over de zwerftochten die hij in de 17e eeuw maakte door de onherbergzame streken van Japan.

Gebeurtenissen onderweg, de schoonheid van het landschap en zijn eigen belevenissen, worden afgewisseld met korte gedichten - haiku's - waarin hij zijn ervaringen als in een flits weergeeft. Vooral door zijn kontakt met het Zen-boeddhisme zijn de verhalen zo echt en levendig alsof zij gisteren geschreven waren.

Het reisverslag geeft een helder inzicht in het raadselachtige leven van een dichter, zijn worsteling met de taal en de moeilijkheden die hij ondervindt bij het reizen en het zoeken naar zichzelf.

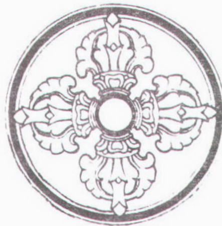
Het boek is geillustreerd met enkele penseelschilderingen van Buson, een tijdgenoot van Basho die een van zijn verhalen illustreerde en twee schilderingen van Sesshu, die zeer door Basho bewonderd werd. ƒ 18,50

- TARTHANG TULKU
  Open bewustzijn

'Open bewustzijn' bevat de oorspronkelijke psychologische kennis zoals die binnen de traditie van het Tibetaanse boeddhisme bewaard is gebleven. De schrijver is een belangrijke Tibetaanse lama, die vlak voor de Chinese inval naar India vertrokken is en vandaar naar de V.S. Hier ontstond binnen enkele jaren een centrum waarbinnen door lezingen en praktisch werk deze bijzondere vorm van boeddhisme levend wordt gehouden.

In dit boek beschrijft Tarthang Tulku op onontkoombare wijze de psychische situatie waarin de mens zich bevindt en door duidelijke en praktische aanwijzingen schetst hij een weg die kan leiden tot een meer volledige manier van leven. Uigaande van het mediteren als een vorm van innerlijk werken, geeft hij zuiver en nauwkeurig de stappen aan die de mens kunnen helpen bij het leren kennen en ontplooien

van zichzelf. Doordat hij de direkte dagelijkse werkelijkheid als uitgangspunt neemt, is dit een boek dat iedereen vanuit zijn eigen persoonlijke situatie zal aanspreken. ca. ƒ 23,-

Stucco hoofd van de Boeddha. Ghandara,
Noord-west India. 4[e] - 5[e] eeuw n.Chr.

